

I 216.635

10

НАША ПРАВОПИСЬ.

Спогадав

ІВАН ВЕРХРАТСКИЙ.

ЛЬВІВ.
НАКЛАДОМ АВТОРА.
З ПЕЧАТНІ В. А. ШИЙКОВСКОГО.
1913.

I 216.635

2962 K 220/202

Лучило ся мені ходити до школи, коли то у нас ширилось язичє. Були також тогді різниці в правописи, на котрі однакож не звертано уваги. Писанє рускої бесіди латиньскими буквами, а польскою правописею рішучо відкидувало ся Русинами, а навіть декотрі приклонники польскої правописи (Йосиф Лозинський) пізнійше стали писати „рускими“ буквами, кирилицею або гражданкою. По виданю декотрих утворів Маркіяна Шашкевича і Граматики Якова Гловацкого язик руских писателів що раз більше занечищував ся, ставав що раз тяжший і безжизненнійший. На язик у Русинів тогді не зважано; „руські букви“ се одно, що ободряло і оживляло Русинів, а дуже велику вагу мало тогді ы і ъ, на котрі, іменно на ъ, по части також нападано, але без’успішно.

Я частив до школи „рускої“, так званої „поезуїтскої“ (директором тої школи був Русин: Юркевич), котра містила ся тогді в ринку в теперішнім домі „Просвіти“. З великою охотою я вчив ся з власної пильности рускі евангелія на память. Вивчені евангелія я здавав перед моїм катехитом к великій єго радости (бл. п. катехит руский звав ся Левиц-

кий, тогді молодий, 26—30 літний мужчина). З руских книжок шкільних найліпше подобала ся мені: „Читанка для малыхъ дѣтей до школьного и домашнього употребенія сочинена Маркіяномъ Шашкевичемъ ч. 7. Въ Львовѣ 1850. (вид. Галицко-Руска Матица). Ту книжочку я дуже полюбив і яко девятилітний хлопець співав з захватом із „Пісень“ уміщених при кінци „Читанки“:

Вже сонце красно
Хвалабогъ встало,
Бачьте, якъ ясно
Свѣтомъ засіяло;
Ночній, сонливій
Мраки розбило,
Боже, ахъ Боже
То твоє дѣло!

Дивно! ту книжочку я заховав на памятку по нинішній день — а мали ми і інші рускі шкільні книжки, але они не зробили на мене ніякого враженя; по скінченю шкіл нормальних я ті книжки продав яко мені вже непотрібні, і навіть забув, як виглядали; лишень читанка Маркіяна Шашкевича остала мені яко дорога памятка по нинішній день.

Відтак я записав ся до гімназії академічної. По зданю іспиту вступного прийато мене до I. кляси. Викладний язик в тій гімназії був тогді німецький. Лише релігія і

русский язык викладались в нашій бѣсіді. Для низшої гiмназiї була приписана читанка Ковальскогo. В тiй читанцi переважала правопись етимольогiчна, але в многих рiчах панувала „воля“, на що однакож не звертано уваги. Первi мої учителi руского язика Цибик, Омелян Огоновский, Попель позволяли в задачах писати былъ і бувъ, жолтый, желтый і жовтый, волкъ і вовкъ, долгій і довгій і пр. Тимчасом, що раз бiльше проявляла ся неохота до язика лiтературного Русинiв.

Р. 1859. відбули ся пiд проводом намісника гр. Агенора Голуховскогo засiданя*), на котрих обрадувано о новiй шкiльнiй правописи рускiй, котра вправдi р. 1860. була вве-

---

*) До комiсiї скликаної гр. Агенором Голуховским належали: єпископ Спiрiдiон Литвинович, крилошанин Михаил Куземский, крилошанин Михаил Малиновский, о. Йосиф Лозинський, о. Яков Головацкий, ц. к. професор руского язика в унiверситетi львiвскiм, др. Амврозий Яновский, ц. к. радник шкiльний і директор гiмназiйний, др. Евсеvий Черкавский, ц. к. iнспектор шкiльний, о. Тома Полянський, ц. к. директор гiмназiйний, Кароль Мош, ц. к. радник двора, др. Ернест Зелг, ц. к. радник намісництва. З мiнiстерiї Просвiти і Науки присланий був Йосиф Йиречек (Jireček) до тої комiсiї. По урученю мiнiстерийному секретар Йосиф Йиречек зладив пропамятне письмо з предложенєм ужити латинської азбуки для руского письма. (Ueber den Vorschlag das Ruthenische mit lateini-

дена в школах, але Русинами була ненавиджена, жадна книжка шкільна не була печатана в тій правописи, сама-ж правопись р. 1861. міністерією Просьвіти і Науки знесена і привернена правопись, якої перед тим Русини вживали. Заведенє давної правописи в школах вельми врадувало Русинів; тож викликували: вірність веде до побіди! Treue führt zum Siege! (Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien Lemberg. 1861. стор. LXV.).

Р. 1861. передостала ся до Галичини сумна вість о смерти Т а р а с а Ш е в ч е н к а (ум. 26. лютого 1861.). Декотрі стихи Т. Шевченка в відписах ходили між нашими людьми, але про самого поета ледви чи у

---

schen Schriftzeichen zu schreiben. Im Auftrage des k. k. Ministeriums für Cultus und Unterricht. Wien, aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei 1859). Комісія відбула 4 засідання в будинку намісництва (1. засіданє 30. мая 1859). По нарадах предложенє секретаря не удержало ся. Але на підставі ореченя комісією 8. червня 1859 поданого завела міністерія нову правопись шкільну. Рускі учебники шкільні мали печатати ся виключно кирилицею. В словах закінчених суголоскою опускало ся наконечне ъ; лише в середозвучю клало ся ъ по суголосках, котрі через слідуючу голо- сівку не змягчають ся: розъярити, съѣсти, адъютант. Стиснене о віддавало ся через ô. Крім, душею, вербою: уживано: душев, вер- бов і пр.

нас відано. Доперва р. 1862. більше зачато у нас займатися Шевченком і українською літературою. Старанем Ксенофонта Климковича відбуло ся перше поминальне богослуження за Шевченка в право славній церкві 26. лютого 1862. Климкович розповсюднював літографовані стихи Шевченка (Кавказ, Сон). Федор Заревич видавав „Вечерниці“, в котрих багато поміщав творів Шевченка, Куліша і інших українських писателів. До тогож причинив ся до розширення творів українських звісний „малорос“ бл. п. Богдан Дідичий. Він то через купця Димета спровадив перший запас книжок українських, межі ними Кобзаря Шевченка, твори Куліша, Вовчка, Котляревського... Продавав їх незвичайно дорого (через книгарню Ставропигийську). Мимо те ті так дорого продавані книжки розішлись скоро

Одно лише письмо краєвих законів (Landesgesetzblatt) виходило в тій правописи. Руска публіка відвернула ся від тої правописи зовсім. В школах введена була тота правопись р. шк. 1860., та вже р. 1861. привернено перед тим уживану правопись. Головно причинив ся до привернення давнійшої правописи митрополит Григорій Яхимович двома жалобами зверненими прямо до ц. к. апостольського Величества Франца Йосифа.

I. B.

межи рускою публикою, іменно межі молоде-
жею.**) Російських книжок тогді Богдан Діди-
цький не спровадив мабуть тому, бо тяжко бу-
лоб їх межі нашою публикою розпродати, ле-
ди чиб їх тогді читала і розуміла. Але ті
українські книжки стали для наших „старору-
синів“ вельми неприємними. Публика, іменно
молода, щораз більше нарікала на язык літе-
ратурний Галичан, а українські книжки зи-
скували, іменно у молодих, що раз більшого
взятя. Тож наші „старорусини“ передовсім
славили свою „етимологическую“ правопись
і морочили нашу публику, що в українських
книжках язык єще-б „ушов“, але правопись
зовсім неможлива. Як-жеж можна писати:
стілѣ, стола, двірѣ, двора, всюда місто ѣ пи-
шуть і: діло, сімя, чоловікѣ — місто ы пи-
шуть и: гризти, риба і пр., те все неможливе.
Нам слідує задержати наше „тысящлѣтнее
правописание“, а не вигадувати якісь чудови-
ща. Те все морочило не одному голову, а
старші майже без висму порікали правопись
Українців. Але що до языка таки і межі
старшими згадували, що „Слово“ такой пише
нераз „за твердо“. Приклонники етимольогі-
чної правописи називали себе гордо „старору-
синами“, „твердими“. В етимольогічній право-

**) Спроваджених книжок було що най-
більше стокількадесять. Купувала їх понай-
більше молодь, переписувала і так розширяла
головно також межі молодію в цілім краю.
— І. В.

писи оказували часто велику непевність і хитність. Іменно часто помилялись в писаню ы в назвищах на пр. Бѣлыкѣ, Дудыкѣ, Юрыкѣ, Борысевичѣ, Гаврылюкѣ, Кобрыновичѣ, Решетыловичѣ, Струтынскій, Тыхевскій, — в названях місцевин: Гладышовѣ, Грыбовичи, Крыве, Мокрыны, Ратыще, Татарыновѣ, Устрыкы, Ярычовѣ, Гаврылѡвка, Кривче, Кудрынцѣ, Кутыска, Худыкѡвцѣ. Місто Л ь в і в писали звичайно Львовѣ, декотрі твердші „Львѣгородѣ“ або навіть „Львѣградѣ“, додаючи часто „нашъ искони рускій городѣ“. ***)

„Страхопудѣ“ видаваний Л и в ч а к о м у Відни так парафразував остатні стихи Шевченкового „Завіщаня“:

І мене в семі великій,
В семі вольній, новій
Не забудьте помянути
Не злим, тихим словом.

н а

И мене въ семьи великой
Въ семьи вольной, старой
Не забудьте помянути
Не злымъ, тихимъ словомъ.

Тим то і побивали з почину всі старші молодих (переважно до приклонників наро-

***) Відай найтвердше буде „истинно руское“: Л е м б е р г ѣ . — Примітка складача.

дного язика, до так званих „народовцїв“ належали молоді люде) своєю назвою „старорусини“ і „тверді“.

Не треба думати, що ті попреки старорусинів були без всякого впливу. Переважно у нас уважали „Кулішівку“ за правопись нездалу, а яко єдину правильну так звану „етимологическую“ правопись, котра красувалась буквами ы, ѣ і ъ, але мала також розличні відміни, як до місцевого людового говору, оттак не була без рускої „волі“.

До нас пришли українські книжки писані так званою „Кулішівкою“, в котрих всюда писало ся ѣ. Ото-ж і народовці з почину писали ѣ, не роздумуючи багато, чи оно тепер потрібне, чи ні. Але всі ми увикли так до ѣ, що нікому з нас і не припало випускати ѣ, котре в нашій бесіді стратило вже свій звук або перемінилось на повні голосівки. Коли-ж при кінци р. 1864. я купив Н о м и с а „Українські приказки, прислів'я и таке инше, збірники О. Н. Марковича и других“, де побачив рускі слова закінчені на суголоски без ѣ, мені впрочім приклоннику народного язика, стало дуже жалко про те випускає букви ѣ, до котрої я, як і всі народовці, привик. Не даром то й кажуть: *consuetudo altera natura*.

Р. 1864. видав 2. виданє своєї граматики О с а д д а, в котрій правопись етимольогічна значно була змінена в користь народної бесіди. А описля в читанках і граматиках, які видавались, все змінювано правопись в ко-

ристь народного языка. Вишла граматика Омеляна Огоновского, одна з найліпших наших граматик. Так оно було аж до введенья фонетичної правописи в школах. В тій правописи вишла нова граматика д-ра Смаль-Стоцкого і д-ра Гартнера, підручники Коцовского і Ілярія Огоновского, вишла „Руска правопись зі словарцем“ зладжена І. Кокорудом. Всі ті видання старають ся в правописи, о скілько можливо, завести лад і одностайність. Не треба забувати, що і в тих книжках подекуда припускає ся розмаїтість, але головна їх заслуга в тім, що хоронять руский характер бєсїди, чого давнїше уживані правописи, так звані етимольогічні, не зовсім заховували, а давали нагоду до хибного а легкого поправляня. Сли на пр. етимольогічно хто написав сп а с и б ђ г ѣ то строгий „етимольог“ поправляв на „спасибогъ“, що впрочім меншої ваги, але также д ђ м ѣ, с т ђ л ѣ, в ђ л ѣ, с н ђ п ѣ змїняв на „долъ, столъ, волъ, снопъ“, н ѣ с ѣ на „неслъ“, г о в о р и в ѣ на „говорилъ“, м о л о д ѣ ж ѣ на „молодежь“ і пр.

Чи дійсно правопись річ така важна? Правопись про вартість твору не рішає. Виписувем нарочно думку Шевченка, приставлену невластиво до елєгїї „На вичну память Котляревскому“ в виданю: „Ластѡвка. Сочиненія на малороссійскомъ языкѣ“. Собралъ Є. Гребенка. С. Петербургъ 1841.

стор. 312. (Єсть то той сам примірник, який в своїм часі мав під рукою Маркіян Шашкевич):

Тече вода вь сыне море
 Та ни вытикае,
 Шука козакъ свою долю,
 А доли не мае.
 Пишовъ козакъ свить за очи;
 Грае сыне море,
 Грае серце козацькее,
 А думка говорыть:
 „Куды ты йдешь не свытавшись?
 На кого покынувъ
 Батька, неньку старенькую,
 Молоду дивчыну?
 На чужыни не ти люде,
 Тяжко зъ вымы жыты!
 Ни скимъ буде поплакаты,
 Ни поговорыты“.
 Сыдыть козакъ на тимъ боци;
 Грае сыне море,
 Думавъ доля зостринется,
 Спиткало ся горе!
 А журавли летять соби
 До дому ключамы!
 Плаче козакъ, пляхы быти
 Зарослы тернамы.

То одна правопись, якою печатано стих Шевченка. А кільки то, як звісно, ріжних правописей, якими печатано твори нашого генія. Правопись тим творам зовсім не шко-

дить: Шевченко завсїгди Шевченком! Інша річ правопись в школі, правопись для загального вжитку. Чим одностайнїша така правопись, тим більша користь для учеників, для загалу. Розуміє ся і тут в певних границях.

Новїйшими часами почато підносити декотрі ріжності в теперїшній шкільній правописи, котрі мають дуже утрудняти науку руского язика. Я такої великої небезпеки з причини розмаїтости правописи у нас не виджу.

Не перечу, що в декотрих річах не згоджуюсь з правописею в школах тепер переважно уживаною. Так перед всїм не пишу: „кобзар, кобзаря“, тїлько, як єще в перших часах писали Українці: ко б з а р ь, ко б з а р я. Далї, як то вже раз о тїм писав, уживаю: співа ти, світи ти, святий, звір, звізда і пр. В Галичинї і Лемків, в говорі Долів, Батюків, на Поділю... говорять сь в словах: „сьпівати, сьвітити, сьвятий (сьвятий)“, зь в словах: „зьвір, зьвізда і пр. Чи то єсть вплив польський, рішучо не можу сказати. В говорах виступають подекуди місцеві приміти згідні на пр. з власностями польского язика, котрі однакож рішучо годї означити яко польовїзми. Але так думаю: єсли би хто вживав: *spiewać, sniadać snić, zwierz**), то

*) Тепер многі пишуть *zwierz, zwierzę*; уважаю се фальшивим; повинно по польски писати ся: *źwierź, źwierzę*. I. B.

би уважати треба сей виговор яко руский; так само если на пр. Поляк на Україні вживає *sprać, spię* місто *sprać, śpię*, то вважаю сей виговор *spię* яко неправильний, під впливом руского *сплю* повсталий. Місцево в деяких словах у нас *сі* змягчить ся, однакож сүть слова, котрі скрізь задержують, незмягчену суголоску пр. свиня, *świnia*, свистати, *świstać*, свиснути, *świsnać*, свитати, *świtać*, спілий, доспілий, *dośpiały*, звідати, звістити, звісний.

Однакож против тих, що пишуть „кобзар, косар... сьпівати, сьвятий“... не маю причини огорчати ся; можна писати „кобзар, косар... сьпівати, сьвятий — а мимо тоє утвір може бути зовсім добрий.

Новійшими часами оголосив др. С. Томашівський статі: „В справі нашої правописи“ („Діло“ 1912. ч. 153. з 9. липня, I.; ч. 158. з 16. липня, II.; ч. 168., з 27. липня III.; ч. 174. з 3. серпня IV.; ч. 186. з 17. серпня V. і ч. 191. з 24. серпня VI.). Розберім сі статі подробно; декуди горять они яркою полуміню; ми віднесемо ся до кожного уступу з спокоєм: вже сама правопись річ така, про котру надто горячити ся шкода. Жадна правопись на світі не єсть виключно льогічна, нераз правописні правила становить призначасне, уживанє — а оно побиває иноді всякі льогічні згляди. Тотез при поодиноких ста-

новах правописи подамо лише наші мізкованя.

При самім вступі автор нарікає на не-одноставну правопись, при чім занадто сильно покликуює ся на осуд учеників, у котрих „дотеперішне безголовле на поли правописи компромітує нас яко культурну націю“. Молодь повинні ми любити і старати ся їй помочи, але, як то нераз буває (Наша школа), покликване на молодіж в тій річи єсть того рода, що ледві чи хто одобрить таке поведене. Не перечу межи молодію можуть лучати ся ученики — дай Боже, що б лучали ся як найчастійше! котрі пізнійше по скінченю студиї будуть значними діячами в літературі, науці і инших річах, але передовсім треба добре памятати, що ученики яко ученики мають учити ся, слухати, а не судити. Всяке відношене до учеників яко судів єсть не лише для учителів компромітуюче, але і для самих учеників вельми шкодливе. Пізнійше, коли минуть літа первої молодости, пізнають давнійші ученики, як невластиво втягано їх до того мов синедріону, щоб у них узискати критерію в річи, котра натурально пересягала їх компетенцію. Трудно справди зрозуміти, як може найтися ученик, котрий задля троха одмінної правописи красу рідного язика перестає цінити. Любов до рідного язика чей не містить ся в так дрібній річи, як правопись.

„Анархії“ в правописи годі достережи. Бо хоть і суть певні одміни що до правописи

і, що далеко важнійше, певні нерівности що до форм граматичних, таки поволи они уступають і зедностайняють ся. От приміром, давнійше писано: „говорицця, кажецця, говоритця, кажетця“, тепер (переважно) вже пишуть на Україні: г о в о р и т ь с я, к а ж е т ь с я. Щоби скрізь на Україні і у нас писали однако, се дуже бажана була би річ. Чи однакож може се сподіяти ся так скоро? Нам здає ся, що наш язык розвиває ся в так некорисних обстановах, що годі про те тепер навіть і думати. Задля правописи тепер розчинати надто сильну борбу було би кроком нерозважним, а навіть шкодливим, тим більше, що живемо в ріжних державах. Галичина, Буковина і Україна живуть в обстановах жалких, але одмінних, а на Угорщині єсть положенє Руснаків зовсім инакше, трохи чи не найгірше.

Виговор буває по части ріжний, але в літературній річі належить старати ся по можности той виговор уедностайнити. Гсворять „сливки“, „сливкє“ і „сливки“, хоть всі пишемо: с л и в к и.

Буква ё виговорює ся як йо і чи напишемо ёго чи його на одно вийде. Не можна прихилити ся до того, що ёго, до нёго читати-б: вго, до него або його, до нйого. Правильні у нашого люду звичайно вживані форми суть ёго, ему, до него, всего, всему і так належить писати. Впро-

чим форми його, йому, всього, всьому також можна припустити.

Окремішностей язикових і правописних часом неможливо точно розмежувати. Та думавм таки сей і цей, сего а сього, чоловікови і чоловікові уважати яко правописні різниці.

У нас перемогла фонетика, хоть по часті в теперішній нашій правописи і етимольогія по часті має свій примін.

Що до форм на і тай и (у женьських сущників) належить примітити, що українські писателі вживають і, галицкі переважно и. Стрічаємо в українських писаннях: на Русі, матері стали, міді, печаті, молоді і пр. Але таки мимо те находимо: соли товченої (Ластівка Гребенки 1841. стор. 251.) — соли товченої (Повісти Квітки 1858. II., стор. 323.) — немає й соли (Записки о Южной Руси. П. Кулиша II. 1857. стор. 67.) — Не поцурайтесь хліба - соли (Писання Котляревського. Скт. Петербургъ 1862. стор. 178) И соли Кримки и Бахмутки стор. 134. И хліба - соли не цуратись стор. 137. — Не поцурайтесь хліба соли ст. 152. И соли кримки и бахмутки 116. И хліба, соли не цуратись 118. И. П. Котляревській. ред. Катрановъ. Кієвъ 1875).

Часом находим теж и у сущників на я. Ми дяковати будемъ сатис Бенефицинці твоєй. (Писання Котляревського, 1862. стор. 135).

В українських книжках находим найчастійше форми на і пр. братові, Господеві, матері... та иноді також и пр. наробили там крику, сміху, радости та веселости гл. Повістки Марка Вовчка. Другим виданєм, коштом К. Тиблена. С. Петербургъ 1861., стор. 114.

Автор предкладає писанє Маруси, доли, в Тернополи, на кони, в поли місто укр. Марусі (3. і 7. падеж). долі (3. і 7. падеж), в Тернополі, на коні, в полі — що лише підперти можем; впрочім у сущників женського рода на я дочиняє ся ще і легка формальна відміна падежів: 1. Маруся 2. Марусі 3. Маруси. 7. в Маруси. — 1. доля 2. долі 3. доли. 7. в доли — 1. воля 2. волі 3. воли 7. на воли.

Думаю прийняте і (етимол. ѣ) яко йї і ыї не причиняє жадної трудности в писаню так пр. в словах їда, їсти, об'їхати, як також по суголосках*), що мягчать ся пе-

---

*) В шкільних книжках *vocales* зовуть ся „самозвуки“ а *consonantes* „шелестівки“. Розуміє ся, що в школі повинні ті терміни вживати ся, які находять ся в приписаних книжках. Поправляти ті терміни перед учениками єсть зовсім неодвітно. Ми пишемо тут не книжку шкільну; тож позволимо собі що до тих термінів на слідуєчі мізкованя.

Если прийято „самозвуки“ на *vocales*, то опоруч на *consonantes* було б „созвучні“. Та

ред і (ы) як дїд, лїто, сїно, а те легко в виговорі пізнати можна (старосл. дѣдъ, лѣто, сѣно).

і, що вишло з давного о (вол, вул, вуел, вуіл, віл; стол, стул, стуел, стуіл, стіл), За етимольогічним знаком ô Максимовича, думаю, нема що жалувати. Не перечу, що можна би вживати в ô л, та писати голосівкою і легше і головню те, що устає для наших „етимольогів“ нагода умисне випускати дашок. Форма віл єсть безперечно руска. В декотрих околицях єсть лише по л трохи инше і, як: л ô м, л ô й. В бойківскім нарічю говорять „лім, лій, сїл, с т ь і л; в переважній частині наших говорів чуєм: лім, лі й, сіль, стіл. Так о стїсняє ся в замкнених складах на і, що в письмі, по моїй думці, не потрібно означати осібним знаком; і вистає зовсім.

Також на і (і) одвічаюче етимольогічному ѣ не потреба осібного знаку; м і д, м е д у, л і д, л е д у (в декотрих говорах: м ю д,

---

великі поступники не допускають слова з в у к а лише „згук, гук“. (Оно то і чудно виходить: „ніжні згуки музики“, „відгук любови“! наче у тигра! — люд каже: г у к г а р м а т и), тож хіба: vocalis „самозгук, самогук“ (якби яка гармата) а consonans „співзгук, сузгук“. Так припало-б нам мовби п'яницям самими „гукками“ говорити. Consonantes названо „шелестівки“. Ш е л е с т значить Rauschen, Sausen. Руский термін повинен предся бути та-

меду, лю д, леду). Переважно говорять: с ї н о з а с і в. — н і с одвічає старосл. н е с л ь , в декотрих наших говорах: н ю с, несла, несло.

При писаню чужих слів (головно латинських і грецких) єсть певна розмаїтість. Здає ся, одностайности в писаню чужих слів не буде. Тепер і пишуть трояким способом: ї (література, унікат), і (архів, академічний) та и (президент, стипендист) або і мішано в тім самім слові: університет, мілітаризм. Др. С. Томашівський дораджує всюди писати и, покликаючись на много виразів з чужих язиків взятих, у люду вживаних, де і, грецке ι, υ, η віддає ся голосівкою и. Той спосіб писаня, здає ся менї, був би одвітний. Здає ся, лучше було би все рівно писати: л и т е р а т у р а , у н и к а т , а р х и в , а к а д е м и ч н и й , п р е з и д е н т , с т и п е н д и с т , у н и в е р с и т е т , м и л и т а р и з м (от в остатнім слові пишемо: м и л и т а р и з м , Militarismus — „милитарисм“ ніхто не пише; подібно: президент а не: „пресидент“).

кий, щоби означав вірно річ. „Шелестівки“ могло-б від біди вистати на с и ч н і (sibilantes) с, з, ц, і на піднебенні (palatales) ж, ч, ш. Але як ту назву примінити до плавних (liquidae) л, р, зубних (dentales) т, д, н, гортанних (gutturales) к, г, х, губних (labiales) п, б, в, м? — Я називаю vocales голосівки, а consonantes суглоски.

І. В.

В чужих словах шкільна правопись приписує писати ія (мумія), їя (манія) і ия (нація). Я-б предкладав писати скізь ія. Отож: мумія, манія, нація, стація, матерія, матеріяльний, Австрія, Росія, Фінляндія, австрійський, російський, стаційний.

Покликуване на чужинців, котрим має бути ся або та наша вимова просто „комічна“(!), зовсім ничеве. Правопись ладимо для себе, а не для чужинців. Чужинці і без того мало дбають про наш язик і мало знають его. Розуміє ся, тому правопись зовсім не виновата. Русин з часта глибоко бере на мілі Чому так мало наш язик зацікавлює чужинців? Коли наші предки так гарно господарили що майже все стратили, що становить добро народа, коли навіть межі нами і тепер в таких жалких обставинах панує незгода і колотня — якже-ж і жадати від чужинців, що би дуже нашим язиком занимались? чи мали-б з того яку користь? Навіть межі славянськими ученими нераз буває, що язик руский знають недостаточно, звичайно як „братів“ пригноблених і бідних. Наше руске г (h) читають часто як російське г (g). Один ческий учений, фільольог славянський, говорить про говор долівський, наче б той говор а місто е мав з польского(!?) і подає в доказ ніби то польські форми, з котрих рускі мали уробити ся, такі, як і в польскім

ніколи не бувають (sic!) (Докладнійше не можу подати, бо не маю тої статі під рукою). Як руский нарід розвине ся, як чужинці з ним вйдуть в близші зношеня (торговельні і инші), тогді навчать ся (не для забавки а з потреби) по руски і присвоять собі нашу правопись, хоть би она була труднійша від англійскої.

Що до віддаваня в правописи чужого і за помічу *ль*, як фільольогія, Вальони, Лондон..., як тепер в школах приписує ся і майже всі в Галичині вживають, або самим *л*, як пишуть Українці, єсть неоднотайність. Я б був за писанєм: філологія, Валлони, Лондон..., як се подає і др. Томашівский.

Писанє приложникових закінченій на *ский*, *цкий*. Після шкільної правописи вживають ся форми: *руський*, *український*, *панський*. Ті форми в Галичині переважно вживані мають етимольогічне оправданє. Перші народовці галицкі писали 1862., 1863., 1864. р.: „ми руські, а не рускі“ — те нашло тогді у молодежи живий одзвук. Всі писали „руський“. Але придивім ся тому без пристрасти. Головний клич походив від тогдішних редакторів „Вечерниць“, „Мети“ ... і то саме ві Львові, де всі Русини говорять (подібно як переважно в Галичині) *руський*, а не *руський*, *руска* церков, *руске* свято. У переважної части Галичан „руський“ виговорює ся якось неприродно, так що дійсно аж разить. Українці (коло Києва) говорять:

руський, панський, козацький... зовсім легко і природно. Те говорене „ми руські, а не рускі“ давало лише притоку „Старорусинам“ до висмівання тої і інших форм народних. Др. С. Томашівський єсть за формами: панський, український... В Галичині пр. в говорі гуцульським єсть панський (декуди навіть панцький), сокілський... Я поважаю всі форми вживані у люду, але радив би в книжках уживати форм тепер в школі і декотрих галицьких виданях принятих: руский, панський, український, козацький...

Яка „фальшива аналогія“ в писаню духовенство? Єсть то форма зовсім правильна: доуховьнь + ьство = доуховьньство = духовенство; — подібно також: пань + ьскъ + и = панський; пань + ьство = паньство.

„військо, пасовисько“ форми місцеві неправильні.

„иньший“ форма правильна, але мало де вживана; в письмі завладіла загально вживана форма: инший.

Чи питає, зіле, весіле, жите, чи питає, зілле, весілле, житте або чи питання, зілля, весілля, життя (іменяк ч. єд.) чи бурак, чи буряк і много інших річей менше важних полишимо на пізнійше.

Бачимо у дра С. Томашівського велике залюбоване в ріднім язиці, та, по нашій думці, трохи за горячо говорить; те імен-

но чудує, коли зважимо, що правопись річ змінна і така, про котру шкода дуже па-левіти.

*

Небавом проговорив в „Ділі“ (ч. 210. з 17. вересня і ч. 211. з 18. вересня) др. С м а л ь-С т о ц к и й в двох статях: „В справі нашої правописи“. Др. Смалъ-Стоцкий звівний з своїх невтомних праць для Руси буковинської. Єсли тут в дечім не согласимо ся з д-ром Смалъ-Стоцким, то з гори застерігаємо, що виявляємо тут лише нашу думку, иншої ціли ні проти Смалъ-Стоцкого, ні проти кого другого не маєм. Справедливо зазначає др. С м а л ь С т о ц к и й, що вираження „правописна анархія“, „правописне безголов'є“, „розпучливе становище педагогів в школі“, „у нас в теперішних обставинах просто неможлива річ навчити учеників правильно писати“ і тим подібні вискази в статях д-ра С. Т о м а ш і в с к о г о переборщені і з дійсностю мало згодні. Але і сам попадає в подібну пересаду, кажучи: „що міг би я подумати про той нарід, що тепер всіма силами заходить ся здобути собі університет, а не може собі дати ради з своєю правописею“. Університет, а правопись — то предся дві річи зовсім одмінні і з собою не суть в звязи. Був час не так дуже давний, коли то Німці сварили ся, чи писати deutsch чи deutch. І через якийсь час писали тоє слово на початку одні буквою t, другі буквою d, аж в

кінці другий спосіб писання став загально вживаний. Саме у той переходовий правописний час і література і численні німецькі університети дуже красно розвивали ся, німецька література, німецька наука ярко засіяли в Європі і нині займають одно із первих місць в світі.

Дальше проводить др. С м а л ь - С т о ц к и й свою річ так, що властиво не подає нич нового, тільки опирає ся на своїй граматичі, котру і в правописи вважає яко єдино можливу і незміниму. Що тикає ся закінчення о в и, то таки, по нашій думці, прихилити ся-б на сторону д-ра Т о м а ш і в с к о г о. Але се річ не великої ваги, чи написати л і с о в и чи лісові, те жадного впливу не може мати на літературу, на язик і пр.

Про закінчення с к и й, ц к и й була вже в горі бесіда.

Віддаванє чужого І змягченим л (то єсть через л ь) єсть новійше; в 1860—1890 р. писано у нас як і передше все (або по крайній мірі переважно) через л — а до того способу писання прихляє ся др. С. Т о м а ш і в с к и й що уважаю зовсім сл у ш н и м. Чи звісно др. С м а л ь - С т о ц к о м у, як тое л ь у нас повстало? Повстало у наших складачів, котрі після своєї сповидки (Eigendünkel) з манускриптів чуже І віддавали через л ь (приміром: фільольогія), на що і самі автори не дуже зважали. Причинив ся до того і один писатель, котрий — річ дивна — в правописи був крайний незнайко (в єго

манускрипті приладженім до печатаня стріли ми: широкем(!) полем, зеленем(!) листем=широким полем, зеленим листем), та в шкільних річах мав рішучий голос. Таке то у нас бувало! мрака, мрака, а в тій мраці нераз трухлявина світила ся мов ильща і уважано її за чисте світло. Тепер безперечно тоє мрако-світє скінчило ся раз на все! Єще і доси декотрі „чічки“ з давнійших часів лишили ся, треба їх усторонити, але уважати, бо надто нарёмним діянем більше можна пошкодити, ніж помочи.

З чужими словами в правописаню не раз заходять трудности; причиняють ся до того час і ріжні обстанови, серед яких се слово приняло ся. І так приміром каже ся в польскім: *łacina*, але *Łacjum*. І у нас не одно таке слово найде ся, до котрого не можна буде примінити загального правила.

Безперечно правопись для язика, а не язик для правописи. Але того закиду, здає ся мені, взагалі не мож примінити до д-ра С. Томашівського.

Грубе *л* находить ся також в говорах німецких. В Швейцарії чув я від кондуктора: дер цуг зол ланге штеген.

В говорах наших мож відрізнити трояке *л*: 1) грубе *л* як в словах: лава, лоза, луска, лита і литка, лижка 2) середне: леміш, поле, лен, ліс (лис), лісте (листе), пліт (sic! місцево), ми пеклі (пекли) 3) м'яжке *л* (ль) в словах як: коваль, ліс, літо, любити, людский. В пись-

меннім язичі́ привняли ми лише тверде л і м'якче: лава, луска, поле, лис, листе; — коваль, ліс, літо, любити, ляк, лячний, переляк, лякати.

(Тут єще випадає згадати за л, котре в виговорі переходить на коротке у як: говориу, писау, місцево: стіу, діу — у Лемків масуо, уавка, декуда у Лемків ходиуа єм, ходиуо єм. Також в старосл. лѣ переходить л на у як: в л ѣ к ѣ, ж л ѣ т ѣ, на воук, жоутий. Тое коротке у в літ. язичі́ виражають суголоскою в пр. ходив, ходила, ходило, писав і пр., вовк, жовтий.).

Українци́ пишуть в чужих словах л а не ль, а те по словам д-ра Смаль-Стоцкого „лежить“ у впливі московскої вимови і писання тих слів. По моему є с т ь те не конче в згаданім впливі; не треба забувати, що в таких словах як „фільольогія“ не лише в московскім але і в нашім язичі́ властиво звучати має л. Завсє́жди памятати, що в подібних випадках ль в правопись всунуло, по правді сказати, не знає; прийнято той спосіб писання, хоть він не природний для рускогс язика; ми так вже до того ль-каня привикли, що нарє́мно єго викидати було-б тепер для нас ледви чи можливе, а навіть шкодливе і дійсно за др. Смаль-Стоцким сказати випадає „сю справу треба полишити дальшому розвиткови укр. язика, бо силоміць на тій ниві нічого не вдєш“.

Нарє́мність не тільки в правописи, в тім впрочім малім д'лі, нічого не вдє, а навіть

пошкодити може, але і в справі язиковій. Трохи не кожде людове слово в літературний язик мною введене стрічало у декотрих народовців-літератів посміх і клевету, на що я зовсім не вважав. Дивно, що той пустий сміх підносили нераз писателі походження селянського, котрі найголоснійше сміялись із сільських слів. Я на те все був спокійний. Боліло мене лише, що наш хороший язик єще так не вироблений, що праве розвиване єго будить саме у своїх людей недовіряне і противність. Те все однакож я поясняв неприродними обставинами, серед яких нашої інтелігенції припало животіти. Ті самі сміхолоubi, котрі вступаючи пр. до гімназії, зовсім добре володіли своїм сільським говором, через кілька літ гімназійної науки і пробуваня в місті так сковірили свій язик, що потом (вже на становищах) часто власне з тих самих слів сміялись, котрих уживали, коли пасали гуси. Видко забули давної своєї бесіди. Я терпеливо мовчав! Та згодом-перегодом сміхи уставали, поволи переконаувались клеветники, що вирази ними висмівані єствують в устах люду і ті слова поволи вникали в язик літературний і стали загально уживати ся.

Про світ, співати, сміятися, звір, звізда ми вже говорили попередю. Можна би, правда, і тут дещо навести против такого писаня. Але то вже так з правописею, що нераз можна найти дещо такого, що не влізе в уложені правила. І так можна приве-

сти: сьвіт і свій, зьвір, зьвіра і звір, звору, звірити і звірити ся (пр. дошки звірили ся), сьмілий, сьвіжий і пр. пр.

Тут еще мусим примітити, що ніяк не годимо ся на вираз чужі ла х и, а вже наші власні ш а т и. Ту ла х и*) ужито, як загально в літ. язичі в значеню д р а н т є. Якже ж можна ла х а м и прозивати те у язиків вище нашого образованих, що у нашого менше образованого язика звемо ш а т а м и.

„Першим обовязком стояти на сторожи чисто українського язика супроти московського“. Ту нема якогось „першого обовязку“ — обовязком єсть стояти загалом на сторожи чистоти язика; розуміє ся, той обовязок не повинен сходити на смішність. І так на пр. дехто думає, що справди вельми прислужить ся для чистоти язика, если буде писати „підвисшити“ м. підвиспити, „найнисший“ м. найнизший, „дорозший“ м. дорожший.. Щоби лише одмінно: не х а й гірше, а б и и н ш е !

---

*) л а х ы (уахы) значить у Лемків: одежа, біле. Тому н. пр. сьватоchnи лахы, прати уахы. В инших говорах і в літ. язичі „лахами“ іменуємо стару, подерту одежу, Lumpen, Hadern. В говорах попадає ся иноді слово в иншій значеню, ніж в літ. язичі. І так в Швайцарії чув я Schmutz в значеню: товщ, Fett; тим часом в літ. язичі значить Schmutz бруд, нечисть.

Що тикає ся декотрих слів з інших язиків взятих, то тут мабуть будуть декотрі всіми.

о б і д не можна разом класти з словами біда, білок..., бо се слово повстало із применника об і й і д, старосл. об ѣ д ѣ, польск. objad, рос. обѣдъ; — в нашім літерат. язичі єсть об і д, так само і в переважній часті наших говорів; однакож в говорі долівскім стрів я об і й і д, в об і й і д гл. Про говор долівський Написав Іван Верхратський стор. 15. Записки Наукового Товариства імени Шевченка. Т. XXXV—XXXVI. Об і д повстало через заміну йі (і) на і (б не мягчить ся) тай сплив попередної букви б з і д в один склад так, що місто об-і д ділять о-б і д, як би се було не зложене слово, а поєдинче.

Про і, що подибує ся і в отвертих складах, згадано в примірах: к і н е ц ь. В українських виданнях находимо: к і н е ц ь, рідн. кінця, але в галицьких говорах майже без виєму стрічаєм: к о н е ц (ковець), рідн. кінця.

„...таке і, як в 1. відм. мн. у прикметників: з е л е н і і заіменника т і. В деяких говорах чути тут з е л е н і, т і. Однак се зовсім не доказ, що первісне (праслов.) і в укр. мові може мягчити попередну шелестівку. Причина тому „лежить“ зовсім де инде, про що на сїм місци годі говорити. Та справа у нас Богу дякувати вже настілько упорядкована, що не треба над нею дальше застановляти ся, хиба

знов таки поставити жадане, щоб вистерігати ся писати і говорити з е л е н і, т і“.

В літ. язичі всі пишемо з е л е н і, т і — де і в котрих говорах чути „зелені, ті“ треба було докладно навести. Де єсть тога причина, чому і таке не мягчить попередної суголоски, треба було докладно подати.

Декуди находим місто звичайного і в і м е н я к у многого числа и.

Повісті Григорія Квітки (Основьяненка). Томъ первий Издавъ П. А. Кулішъ. Скт. Петербургъ.

Не одни старости стор. 66. — сами себе понижають стор. 245. — діточки голеньки и боси стор. 250.

Писання И. П. Котляревського Скт. Петербургъ 1862.

А с а м и мовчки одступили стор. 134.

А деякі були так с м і л и стор. 193.

Ви с а м и мали пані' матку стор. 204.

Поступки в а ш и всі не гожі стор. 229.

И р а д и мордувать людей стор. 229.

Богині въ гніві также ба́би

И также на утори с л а б и стор. 235.

И. П. Котляревскій. Собрание сочиненій на малоросійскомъ языкѣ издано подъ редакціей С. П. Катранова. Изданіе второе. Кієвъ 1875.

А с а м ы мовчкы одступылы стор. 115.

А деякы были такъ с м и л ы стор. 164.

В ы с а м ы малы пани-матку стор. 173.

Поступки ваши вси не гожи стор. 195.
 И рады мордовать людей стор. 195.
 Богыни въ гниви также бабы
 И такъ же на уторы слáбы стор. 200.

„ба́би... на утори слáби“ — слаби
 есть іменна форма 1. падежа мног. числа
 для женського рода старосл. слабы. Фор-
 ми: голеньки, боси, сами, сміли, ваши, ради
 так об'ясняем: форма женського рода стала
 спільною і для мужеского і середного рода —
 подібно як форма 1. пад. мн. ч. добрі
 (властиво мужеска) стала загальною для всіх
 трех родів старосл. добри, добры,
 добра (іменна форма). В многім чьслі
 добрі можна уважати також яко стягнену,
 зложену форму з добри + и = руск.
 добріі, добрі. Форма мужеского рода ста-
 ла в руск. загальною для всіх трех ро-
 дів старосл. добрии, добрыје, до-
 брая.

В українських книжках находимо зложе-
 ні форми: великіі, молодіі... тиі.

Такі форми як тверди, слаби,
 червони в 1. п. мн. ч. найшов я і у на-
 шого галицко-русского люду, побіч звичайних:
 тверді, слабі, червоні.

В бдійківскім говорі: т о т ы хлібы.

Зложені форми у галицко-русского люду:
 зеленіі, вороніі... тиі, такіі побіч частійших:
 зелені, вороні... ті, такі.

В українських книжках находим: ле-
 лія, у нашого галицкорусского люду: ли-

лія, лелія. В пісні часто та сама співачка вимавляє раз л і л і я, раз л е л і я. Приводим тут на примір коляду співану в Болехові.

Люляй, люляй, лиліє!
 Люляй, леліє!
 Породила дїва сина
 Дїва Марія.
 Не мала го в чім скупати
 Дїва Марія,
 При водици, у кирниці
 Там купала Суса Христа
 Дїва Марія.
 Люляй, люляй, леліє,
 Люляй, леліє!
 Не мала го в чім повити
 Дїва Марія.
 Пішла она до престолу,
 Взяла шати із престолу
 Дїва Марія.
 Люляй, люляй, лиліє,
 Люляй, лиліє!
 Не мала в чім колисати
 Дїва Марія,
 Межи трома вівтарями
 Колисочка з кутасами
 Дїва Марія.
 Люляй, люляй, леліє,
 Люляй, леліє!
 А хто прийде, заколише,
 Ісус Христос тим ся тішит —
 Дїва Марія.

Місто л и н і я говорить наш люд: л е - н і я , л е н и я ; місто ф а м и л і я говорить часто люд: ф а м е л и я .

Що має значити: р в укр. язичі не може м'ягчити ся? До того приводить автор слово: р і з а т и . Тим часом р м'якке находим в гуцульськiм к о с а р ь рідн. косаре (косаря). Українці з початку писали к о б з а р ь , к о б з а р я і тепер (у Гуцулів: теперь, у Українців декуди: теперя) пишуть к о б з а - р я , а і автор каже, що ми закинули говори ти „рабий“ місто „рябий“. Пишемо і кажемо: б у р я (в говорах: бура, буре, буре). Мало зм'ягчене р, котре означимо через р' стрічасмо в говорі долівськiм: косар', качур'; вер'ба, вер'х, сер'це, б'ер'еза (по при бер'аза), смер'ека, дер'ти, тер'ти, бур'е; р'ідкий, р'ізати, р'існий, тр'істи, п'ер'ец гл. Про говор долівський. Нап. Ів. Верхратський. Стор. 3. Записк. Наук. Товариства ім. Шевченка XXXV—XXXVI.

Застановимо ся дрібку на вираженю: „вимова таких слів ше не у с т а т к у в а л а с я“. Єсли на пр. у кого син на університеті нічо не робить, гуляє і легко проводить время, а відтак отямить ся і стане пильно працювати, щоб осягнути потрібний степеень, чи яко професор, чи урядник, лікар і т. п., то кажемо: син єго у с т а т к о в а в с я, тепер з него с т а т о ч н и й чоловік. Але говорити „вимова устатковала ся“ мов яка вітрогонка, се мені видає ся чудно. Певна вимова рівно

як і правопись може лише стати сталою, усталити ся.*)

Щоби правопись для всіх Русинів (в Галичині, Буковині, на Угорщині і на Україні) була одна, єсть річию нами дуже бажаною. Але по крайній мірі тепер — єсть се просто неможливо. Обставини, серед яких доводить ся нам коротати жизнь, непригожі і так ріжнородні, що одностайність в правописи не може утвердити ся. Єсли Галичина і Буковина, хоть і дуже в плачевних обставинах, єще як-так згодні — то вже Україна проживає в таких відношеннях, що і жадати тут якої одностайности з нами на тепер відхоचे ся. А Русь угорска живе знов в обставинах зовсім одмінних, а до того література руска на Угорщині ледво блимає; угорські Руснаки представляють такий занепад рускої жизни, якого на тій нещасній Малій Руси нігде не знаходим.

*

По тій заяві д-ра Смаль Стоцко-го появили ся в „Ділі“ ч. 215. з 24. вересня, ч. 220. з 1. жовтня і ч. 221. з 2. жовтня,

*) сталий уживає ся у люду (сталий покупець; стала праця, стала платня; з зарібника усталити робітника), та декотрим притьма хоче ся що иншого, бо в польскім єсть *stały*. Неперечно єсть в польскім, єсть і в рускім. Але утворюють собі нове слово: „постійний“ після російск. *постоянный*. Слово добре, тільки людего не вживає. Від ста-

статі: „Ще у справі нашої правописи“ д-ра С. Томашівського, в котрих він відповідає д-ру Смалъ-Стоцкому. Безперечно вираження „анархія“ в нашій правописи і тим подібні наріканя усилені. Жалкі наріканя на правопись не тільки у д-ра С. Томашівського, але і у інших лиць і корпораций брані через верх.

Але не в однім має — по нашій думці — др. С. Томашівський слухність, а др. Смалъ-Стоцкий робить закиди неоправдані, що вже в горі змічено. Повторює ся тут важна гадка: „обовязкова одностайність для австрійської України і зближене до закордонної“, але тепер, як висше згадано, неосуцима.

Не одвітне, а таки по просту чудне єсть сказане про „польські похибки“ в означаню знаками І і І. В тій то статі, котра будь що будь, хоть і веде про правопись, отожд про річ, по моїй думці, меншої ваги, але все таки заходить в царину наукову, стрічаєм виражене пригадуюче нам хиба давнійше якимсь Поляком гумористично написаний лист захожого Чеха, залюбленого в гарній Юльці:

лий зовсім правильно утворює люд у ста-
лити. Сталий слово в живане у лю-
ду для декотрих „неможливе“, бо пригадує
польське stały. Зате крадене з польського „спра-
воздане“ декотрими „зватоками“ захвалює ся
яко „зовсім правильне“.

I. B.

Luby Ulka — prosim tego —

Ucz si język niemieckiego

де розказує ся про різні диварности Поляка:

Co sam diabel nie wymyslal

Co I w gurze poprzekryslal...

Такими то „затраченими“ Чехами-бе-маками і юрними Німцями роїлась давнійше наша Галичина. Головно були то захожі урядники а також купці і ремісники; всі они були „завзятими“ противниками Поляків а горячими поборниками німеччини, та не багато пошкодили Полякам, не багато помогли Німцям. Діти сих німецьких „патріотів“ стали переважно — при змінених обставинах — всеполяками, забули про німеччину, а хотіли-б всіх і вся спольщити та приносять Полякам лише шкоду а не пожиток, хоть дуже їх вихваляють роз'їлі та коротковорі провідники всеполяків. — Наші народовці, що так все деклямують про „оригінальність“, що навіть язик (Sprache) для „оригінальності“ хотіли-б змінити на „мову“, ті самі народовці „похибками“ зовуть иноді річ, котра не взята сліпо від других, а виробила ся самотійно як пр. польске I.

Хоть в дечім з др. С. Томашівским не згоджуємо ся, ми далекі від того, щоб єго тому оскверняти або менше цінити. Противно заявляємо, що хоть тон єго бесіди трохи за палкий, всюди видко горяче залюбованє до рідної бесіди, а то залюбованє

так ділає, що всюди подаємо єму приязну руку.

*

В ч. 244. „Діла“ з 29. жовтня подав Василь Сімович свої замітки в статі: „В справі анархії в нашій правописи“. Коли у д-ра С. Томашівського видко залюбоване до предмету, коли у д-ра Смаль-Стоцького бачимо апольогію власної єго граматики, а в данім разі анальогію поданої в тій граматичі правописи, котрої бажає боронити „глибокими дослідями науковими“, то у Василя Сімовича не бачимо нічого, тільки на жаль розповсюднене тепер у части наших писателів живе почуванє своєї великої вартости. На чім опирає ся тота велика вартість, годі сказати. На Василя Сімовича покликав ся др. С. Томашівський яко на знателя правописних річей (бачите велике дуже діло!) — та се дуже неприємно вразило, а навіть образило єго. Він застерігає ся, що полемізовати не буде, „бо цілком не має амбіції на те, що-б за ним було останне слово і тому.. тому, що серед теперішних обставин у нас, на жаль, до полеміки беруть ся із дуже невеличким засобом знаня і правописної справи і історії мови (язика) і її законів так, що полемізовати на ніщо (= на ніс, ні-на-що) не здасть ся“. Як сам Василь Сімович каже, учить в гімназії вже від девяти літ рускої граматки з підручника д-ра Смаль-Стоцького і д-ра Гартнера і ніколи не мав

ніяких трудноостей ні що до самого предмету, ні спеціяльно що до правописи. Зовсім ніяких не має труднощій. Мабуть тоє єму велику спрагляє „фрайдацію“.

Здає ся, В а с и л ь С і м о в и ч се велич не аби яка, бо навіть німецький язык зачислює до „закостенілих мов“. Що-ж то доперва наш свіжий язык чи там „свіжа мова“ — то алé, такого свіжого языка мабуть на світі нема!

Ріжні вимови тих самих звуків допускає ся — говорить В а с и л ь С і м о в и ч — і тому (!) наша інтелігенція загалом говорить погано по українськи.

Не перечу, що в школах середних треба старати ся о рівномірну вимову. Але в школах людових по части таки мимо усильної праці учителів людових діти все вимапляють своїм місцевим говором, а тоє зовсім не пошкодить їх рускій бесіді. Найліпшим приміром нам можуть стати пр. лемківські школи. Най но потрудить ся учитель діти виучити вимапляти с л и в к и а не с л и в к ы. Була-б се лише непотрібна і безпожиточна страта часу наставляти діти, щоби зміняли вимову языка, який докола себе чують. Наука не єсть пустою забавкою, а з неї мусить спливати дійсний пожиток для народу.

Хто винен тому неладови правописи у нас? Ото, по словам В а с и л ь С і м о в и ч а Рада шкільна, бо скликала анкету, за ініціятивною реформаторів — хто они саме, чи

правники, чи природовці, чи історики не знаємо — а не повідомила про се фільольсга, автора шкільної граматики, щоби він міг бо-дай оборонити те, що хотять чомусь викинути з єго правил і розяснити „анкетантам“, чому він обстає за ними (за „анкетантами“ чи за правилами?). І появляє ся „Руска правопись зі словарцем“ Львів 1904. із словарцем „перепачкованих, неможливих слів“. — Рада шкільна сама пинить своїм розпорядком що до рускої правописи, бо затверджує два шкільні підручники, але „наказує їх не держати ся у шкільній правописи“ і рѣле-мѣле таке инше.

Але не видержав Василь Сімо-вич, щоби, говорячи про правопись яко „фільольсг“ не зачепити слова з в і т, котре має бути „перепачковане наслідком агітації, а єсть неможливе“. В старорускім мало „цїлком инше значенє“. Як то можна агітовати за яким словом, дійсно зовсім не знаю. Будучи здоровим, я на вакаціях все робив екскурзії язикові і іменно часто звертав ся до наших священників, котрі мені завсїгда в моїм дїлі прихильно помагали улегчаючи мені в околицях, де екскурзіював, зовсім незнакомому чоловіку, зносити ся з селянами. Про язык літературний з священниками, а також з иншими інтелїгентами я зовсім не говорив і не мав часу говорити, бо збирав приміти наших людових говорів, а був під час збирання занятий єдино тим дїлом, для котрого ви-

їдав. В иншій часі був знов я занятий виключно школою. Окрім шкільних річей я часом писав фейлетони (звичайно фільольогічні). Про якусь агітацію за словами мною поданими я не гадав і стидав би ся за ними агітовати. Впрочім агітація за словами була би смішна.

О слові звіт я писав кілька разів в „Ділі“. Та мало хто звертав на се слово увагу. Перший був бл. п. Григорий Цеглинський, котрий видав „Звіт“ гімназійний. По тім те слово стало частійше являти ся в дневниках і літературно-наукових письмах. Розуміє ся, особної якої агітації за сим словом зовсім не було, не могло бути.

Відтак Василю Сімовичу належить ся річева відправа за его напасть на слово звіт. В старословенськїм і старорускїм значить: *извѣтъ* *excusatio*; *occasio*; *causa*. — *извѣштати* *dicere*, *narrare*; *loqui*, *eloqui*; *nunciare*, в наших гірських говорах: *звїчати*. В російскїм прийнято *извѣтъ* в значеню: донос; обмова; виказ. З староруского *извѣтъ* утворив я руске звіт зовсім так, як в наших гірських говорах з *извѣштати* повстало *звїчати*. Тото зовсім правильне слово звіт порікає Василь Сімович і противставить ему слово *крадене* з польского „справоздане“. Навіть, колиб слово *извѣтъ* мало в старорускїм зовсім инше значенє, те ще не бу-

ло-б поміхою. В тім самім язиці може иноді яке слово прибрати инше значенє, ніж посідало первістно.

І так на пр. польск. *kobieta* мало властиво значенє згїрдне, таке, як тепер чеське *kuběna* = *Kebsdirne*, *Kebsfrau*, *Kebsweib*, повія; того згїрдне значенє поволи тратило і відтак стали Поляки вживати, як і тепер, *kobieta* в добрім значеню: *Weib*, *Frau*, женьщина, жінка. Отож видимо, яку вартість має закид *В а с и л я С і м о в и ч а*, мов би слово з в і т неможливе, а мало первістно значенє цілком инше.

Чи може би тим менї гордити ся, пишати ся, що зладив добре слово з в і т? От-то робота! Утворенє чи поданє якого доброго слова не єсть ділом великим. А до того у нас в язиці рускїм, мало управлянім, не виробленім. Утвориш яке слово старанно і голубиш єго любовно в твоїм серцю. Дехто може тебе послухає. Та небавом найде ся який небудь недоук, сляплюжить тебе, обсміє — от тобі і вся нагорода за твою любов і працю. На такий сміх недоуків найліпше зовсім не одвічати — я-б таки так зробив. Та ба! заходить тут инша річ.

Бувають правники, інжинери, медики і инші інтелігенти, котрі можуть бути не в однім зглядї для нашої справи позиточнійші від гордых, недовчених „фільольогів“, та хоть старають ся, о скілько можуть, говорити правильно, не годні розібрати, чи яке слово до-

бре — а прочитавши, що говорять „завзяту-щі фільольоги“, не раз повірять б́е їді тих, що все торочать про свою „вченість“. І не-раз може лучити ся, що пуста полова приси-пле повне зерно.

Не один почувши н. пр., що з в і т зле слово, подумає, а справди може зле... а лу-чить ся може і такий, що з презирством од-несе ся до того, котрого перед тим уважав... і зачне поганити свою б́есіду — по наученю „фільольогів“ — краденим словом: „справо-зданє“. От що спонукало мене одізвати ся не за-для власної особи, а за-для справи, для котрої присвятив ся.

Перегляньмо ріжні видавства наші літе-ратурно-наукові, от хіба літ. науков. Вістник — який же там нелад в правописи і „мові“ каже В а с и л ь С і м о в и ч. І дійсно нелад в правописи, отже в дуже дрібній річи. Але під літературним зглядом много находим цін-них річей. Один К о ц ю б и н ь с к и й — не згадуючи про інших — вже такий талант літературний, що про таку річ, як правопись, і згадати не хоче ся.

„Анархію“ видить В а с и л ь С і м о в и ч не лише в правописи, але і в язичу статей, яких „повно“ було в „Ділі“, а тепер красують ся в „Руслані“. Говорячи про пра-вопись він не міг здержатись, щоби не заче-пити знов справ язикових. Вже своє неучтво показав говорячи про з в і т — але те ще не вистало для него. Висміває ще дуже „шту-

дерний“ напис: трильство самокалів.

Саме тогді, коли ті статі в „Ділі“ печатались, появляли ся статі двох редакторів „Галичанина“, вже небіжчиків, Маркова і Мовчалоовского. Оба они мали себе за довершених знавців церковного язика — а язик нашого люду на кождім місци, де попало, висмівали. Отож лучилось, що прехороші людові вирази, які задержались у нашого люду, висмівали тому, бо не знали, що такі вирази находять ся в старословенськім і старорускім. Те було дійсно трильством, удавати великих знавців того, чого дуже мало знали або і зовсім не відали, а наслідком свого незнання каляли самих себе, власну святиню. Тому то я виразив ся: трильство самокалів або самокальників.

Василь Сімович, скінчивши гімназію читав мої статі і не одно здалось ему чудним; цікавий був молодяк, та не багато міг він ще знати. Вираз трильство навіть і тепер для него незрозумілий.

Людове слово триль значить тільки, що польське trzpiot, нім. Flattergeist, leichtsinniger Kerl, Springinsfeld, leichtsinniger Schwätzer. Що Василь Сімович не знає людового слова триль, я ему закиду не буду робити, бо всюди навіть великому знателеви язика може лучити ся, що яке слово спеціально обраного язика ему не звістне. Вже незнане наростка -ьство трохи застановляє у чо-

ловіка, що від дев'яти літ учить рускої граматики в гімназії (слово зовсім правильно утворене: триль-†ство = трильство польск. trzpiotowstwo, нім. Flatterhaftigkeit, Leichtsin-nigkeit, Windbeutelei). Але і того єму даруємо. Декотрим нашим „фільольоґам“ не одно мусим простити.

Що діяти і що почати,
Людей і долю проклинати?
Не варт, ей Богу!

Та що не знаючи людowego слова триль, тото слово висміває, того єму яко народовцєви простити ніяк не може м. Літ тому кільканадєсятъ я писав про трильство самокалів, розуміючи через тое трильство наших „етимольогів“ з „Галичанина“, каляючих в своїм незнаню самих себе і тую Русь, котру ніби то дуже любили і шанували. По літах я доконав ся, що самокальне трильство цвите також у декотрих народовцїв, які в дечім показують сильне посвояченє з приклонниками „Галичанина“.

Як каже Василь Сімович, „воно таки й штука знати добре свою мову“, а має тое довірє до себе, що тую велику і трудну „штуку“ шасливо приобрів, визволившись з під тягару всїх заміток, що ширять лише „анархію“ не лише в правописи, але і в „мові“. Але що з иншими народовцями? Они не суть „фільольоґами“, переймили ті замітки і

ширять їх, де можуть, що іменно єго журить... Ніхто не відповів на ті замітки і доси (таж Василь Сімович, яко „фільольог“ відповів на слова звіт і трильство!) і лише появились дуже гарні і розумні замітки проф. Кримського в „Літ. науковім Вістнику“. Я читав замітки проф. Кримського в „Літ. наук. Вістнику“ і більшою частию з ними згоджую ся. Хто не читав тих заміток, лиш статью Василя Сімовича, міг би думати, що проф. Кримський скритикував аж геть то мої замітки язикові. Тим часом проф. Кримський о моїх замітках виразив ся з уваженем а і в кількох річах, де має трохи одмінні погляди, ніяк не чути у него ні згирдности, ні обиди. Василь Сімович в своїй „фільольогічній“ ревности аж пинить ся против моїх заміток язикових, котрі ширять „анархію“ і троять єго голубине серце, о чім варто би написати ціле „справозданє“.

Василь Сімович так перенятий важністю правописи, що по єго думці не лиш язик або, як він каже, „мова“ від неї завищить, але навіть естетика. Правда, він яко „фільольог“ знов виявляє своє незнанє пишущи наросток цький, але щож робити, треба знов єму вибачити, хоть він від девяти літ учить рускої граматики в гімназії. Та годить ся, щоби єму яко „фільольогу“ витолкувати, як має бути.

Наростком єсть ьскъ. На примір від слова козакъ творить ся: козакъ + ьскъ =

козачьскъ. Тое **ь** переходить (в рускім дуже рідко) в **е** = козаческѣ+и = козаческий — або зникає, а **чс** спливає в **ц**. Козачьскъ, козачскъ, козацкѣ+и = козацки й (звичайна руска форма). — Подібно теж в слові: козацтво. — Козакѣ+ство = козачьство. Тое **ь** переходить в повне **е**: козачество (рідка форма у Шевченка) — або **ь** зникає, а **чс** спливає в **ц**. Козачьство — козачество — козацтво (в рускім найчастійша форма).

„Декоtrim нашим „фільольогам“ не одно треба вибачити, бо „серед теперішних обставин у нас, на жаль, до полеміки беруться із дуже невеличким засобом знаня і правописної справи і історії мови і її законів“.

Довідуємся, що Василь Сімович є ніякий буковинський чоловік, а гадинківський з над Нічляви, що вливаєся з галицького боку до Дністра. Се дуже гарно для него пам'ятати, але нас те, як і кожного другого фільольога, зовсім не обходить. Фільольог руского язика може походити з Перемишля, Львова, Черновець, Києва, Полтави, Одесси, Харкова, Чернигова, Каменця подільского, Холму.. і околиць тих міст, а навіть з країв неруских, і ми лише тим занимаємся, що для нашого язика пожиточного творить.

Не можемо сказати, що зарозумілість єсть познакою Галичан і на тій підставі дальші виводити висновки. Зовсім не так! Зарозумілість не єсть виключно примітою Гали-

чан. Всюди на цілім світі малознанню товаришить зарозумілість і гордість. Для пізнання нашого язика потреба лише пильної, тихої, совісної праці — не одно, що тепер не прояснене, при більшім і уважнійшім слідженю оправдає ся, виникне природно само з себе і стане „голосне і правдиве як Господа слово“.

*

Згодом появила ся в „Ділі“ (в ч. 250. з 5. падолиста 1912.) статя д-ра С. Томашівського („Також“ полеміка), в якій гніває ся на Василя Сімовича, на котрого перше покликував ся. Тої відповіді розбирати не будем. Вже то у нас так склало ся, що нераз похваляє ся те, що на похвалу не заслугує, не лише в правописи, але і в літературних річах. Потому тільки морока.

Д-ра С. Томашівського знаєм, его специяльністю єсть історія, в тім він працював і працює старанно. Вперве озвав ся печатно в „Ділі“ про правопись. Міг він виразити ся в дечім за горячо, можна з декотрими его гадками не годити ся, але все признати і шанувати мусим его добру волю.

Василя Сімовича оголосило „Діло“ яко „специяліста“ в шкільній правописи, а той „специяліст“ дуже гордий і невиносимий: він не надумовав ся зарозуміло віднести ся до д-ра С. Томашівського „не фільольога“, до много заслуженого чоловіка, котрого працю цїнить вся наша Русь. Др. С.

Томашівський не потрібно дразнить ся. Тепер у нас так повело ся, що не дуже ніжно дотикають нероз чоловіка, іменно такого, котрого єсть за що цїнити. На лайку ніхто не зважає. А і згїрдні вираження, котрими давнїйше так обсиповано людей, тепер майже жадного не роблять враження.

*

Що не говори, а таки „велика“ війна, яку затїяно у нас за-для правописи, трохи не смїшна. Неперечно і правопись в дечім має свою вагу, тільки не пересиповати через край, не брати через верх.

Пригадую собі перву лекцію німецького язика, яку я слухав в 1. клясі (тепер 2. — так звану „штубу“, теперїшну 1. клясу, я здавав приватно). Учитель задав нам на першій лекції з „Коменїюша“ слова, що пишуть ся через ä. Було то для нас дітей, що дома говорили майже всі тільки по польски, вивчити дуже трудно, тим більше, що лекція була, як для дітей, велика. З яким то страхом я учив ся: Ältern rodzice, Änte kaczka...! Було тих слів багато, я запам'ятав доси лише ті два слова. А всі слова „Коменїюша“ треба було на пам'ять витвердити і рецитувати. Я, признаю ся, з правописею не мав великої мороки, вивчив ся досить скоро. Але взагалї для дітей, іменно з початку, се було дуже трудно. Не могли скоро поняти, а також часто помилялись. Помилка була небезпечна для дітей,

після тогдішньої „педагогії“ для кращого розуміння бити різками. Кілько то різок дісталося дітям, коли місто Ältern, Änte... написали Eltern, Ente!... Треба знати, що тогді межи учителями людовими того уважали ліпшим педагогом, хто більше бив. І так в нашій школі славився Протунґ, що пів години діти вчив, пів бив великими, моченими різками або досить грубою тростинкою. Я не перечу, що для дітей за непослух, злосливу сваволю і т. п. часом придасться і різка, але годі заперечити, що бити невинних дітей за помилку або слабе розуміння було непедагогічне, люте, огидне. Таке нелюдяне обходження з дітьми за кільканадцять літ уступило своїм місцем майже безкарності учеників, що для учеників послі в життю не раз далеко шкідливіше виявляється, ніж гноблення дітей різками в давніших часах. Та вернім до правопису. Всі ми писали, як приказано, Ältern, Änte... Уявляю собі, як то мабуть на анкеті правописній якийсь старший педагог узадавав свою гадку, що належить писати Ältern, бо се походить від alt, älter; Änte порівняв з лат. anas, італіяньск. anitra... і покликав ся на Adelung-a. Всі інші анкетники похилили голову і погодили ся на „чисто наукові, єдино можливі“ висновки та передписали в тих словах удержати ä. Та вже в гімназії за кілька літ звелено нам писати: Eltern, Ente... Всі „чисто наукові дослідження і висновки“ дістали мов каменем в лоб. А все те сподіялось без най-

меншої зміни в світі, ніхто „з педагогічних єдино можливих, чисто наукових причин“ за покинутим ä в згаданих словах не упінув ся.

Справди в нашій правописній справі дивно говорити про якусь „анархію“. Тому кільканадцять літ була в німецькій правописи більша ріжнородність, ніж тепер у нас. А були то річи зовсім не маловажні. І так писано: Häring, Hering; Gränze, Grenze; todt, tot; tödten, töten; Stängel, Stengel; Schooß, Schoß; Thräne, Träne; Thal, Tal; That, Tat; thätig, tätig; Thier, Tier. Thür, Tür; Unterthan, Untertan; unterthänig, untertänig; Thau, Tau (роса); Theer, Ther, Ter; Theil, Teil; vertheidigen, verteidigen; theuer, teuer; Thurm, Turm; Eigenthum, Eigentum; Ungetüm, Ungetüm; Armuth, Armut; Muth, Mut; Gemüth, Gemüt; Sündfluth, Sündflut, Sintfluth, Sintflut; Wuth Wut; Gluth, Glut; Loth, Lot; Noth, Not; nöthig, nötig; Rath, Rat; Räthsel, Rätsel; Geräth, Gerät; roth, rot; röthlich, rötlich; Werth, Wert; Wirth, Wirt; Athem, Atem; Blüthe, Blüte; Ruthe, Rute; Schleihe, Schleie, Schlei; Rettig, Rettich; Wallfisch, Walfisch; Wallnuss, Walnuss; Verhältniß, Verhältnis; Sahlweide, Salweide; Gukkgukk, Kukukk, Kukuk, Kuckuck; Epheu, Efeu; bei Weitem, bei weitem; im Grossen, im grossen; Hypothense, Hypotenuse, Accent, Akcent, Akzent; Concert, Konzert; multiplizieren, multiplizieren; multipliciren, multiplicieren; musiziren, musizieren, musiciren, musicieren;

fructifiziren, fruktifizieren, fruktificiren fruktificieren; Cypern, Zypern; Lection, Lekzion, Lektion; Zäzilie, Cäcilie і ціла тьма інших.

Ті ріжницї в правописи були так часті, так значні, що навіть так розумним людям, як Німці, було за богато тої пестроти. Тож взяли ся до ладження одностайної правописи з німецкою пильностию і розвагою. Кілька брошурок о правописи видали, а р. 1902. вишов: Wörterbuch für die neue deutsche Rechtschreibung nach den seit 1902 für das neue deutsche Reich, Oesterreich und die Schweiz amtlich gültigen Regeln bearbeitet von Dr. J o h a n n W e y d e. Та нова правопись упростила в значній мірі правопись і її прийняли всі Німці тай тепер користно вживають в школах, урядах, часописах, виданнях наукових і інших письмах.

Головна заслуга тої нової німецкої правописи єсть у п р о щ е н е і у є д н о с т а й н е в писаню німецких слів. Не треба однакж думати, щоби скрізь заведено в новій німецкій правописи одностайність. От на примір пишуть тепер: Divan, Diwan, Slave, Slawe, Vezier і Wesir, Tee і Thee, Grummet і Grumt, Kummet і Kumt (хомут genit. хомутá), Sammet і Samt, Zimmet і Zimt, Taffet і Taft, Drillich і Drilch, Zwillich і Zwilch, Kamel і Kameel, Schwager і Schwäher, Sintflut і Sündflut, Mehl але Meltau, Brennessel і Brennessel, hellicht і helllicht, helleuchtend і hellleuchtend, hellodernd і helllodernd, Preiselbere і Preißelbeere, zu Tale і zutal.

К в латинських і романських язиках найчастіше буквою **С** віддаване в німецькім те-гер пише ся звичайно буквою **к**, але таки уживають: Canaille, Clique, Coiffeur, Cour, Courage, Coupé, Cousin, Directrice і т. п. — Єсть багато слів, котрі пишуть ся буквами **К** і **С**. Karree і Carré, Koks і Coaks, Kokon і Cocon, Kognak і Cognac, Komitee і Comité, Kommis і Commis і пр... doch ist der deutschen Schreibung mit **К**, der Schreibung, der Zukunft, der Vorzug zu geben. Розсудний Німець і теперішню німецьку правопись унормовану уважає лише часовою, вистарчаючою на певний очерк часу, а і в тім часі, котрий зве переходовим (Uebergangszeit), доускає подвійні писаня (Doppelschreibungen) в многих словах взятих з чужих язиків, як: Dezember і December, Dezigramm і Decigramm, Zentigramm і Centigramm, Zirkumflex і Circumflex, Akkord і Accord, Akzent і Accent, Polizze і Police, multiplizieren і multiplicieren, musizieren і musicieren, Akklamation і Acclamation, Akklimatisation і Acclimatisation, Akkolade і Accolade, Akkomodation і Accomodation, Akkumulation і Accumulation, Akkusativ і Accusativ, Akcept і Accept і пр.

Німцям служить правопись лише на певний час; відтак після потреби її зміняють, в тая змінена правопись знов вистає на певний очерк часу, доки не окаже ся потреба її опять змінити. „Тисящлѣтная правопись“ се

лише видумали наші „старорускі етимольоги“ а рівних мудрагелів певно на світі не найдеш.

Правопись якого небудь язика — хоть в загалі річ дрібна — не повстає нагально і творить ся не зовсім легко. І правопись нашого язика творила ся і образувала поволи. Разом з християнським богочестем після грецкого обряду ми прийняли книги церковні, писані в язичі старословенськїм. Хоть і був той язик подібний до нашого, та все-ж від него розличав ся. Було-б се для руского народу користнійшим, коли-б ми з почину мали церковні книжки в рускїм язичі і чисто руский язик розвивали. Так не стало ся.

Язык церковних книг під впливом народного язика почав поволи перетворювати ся. Старословенське е і а череміняли ся одвітно народному говору на я і у. ядро — ядро; яєзыкъ — языкъ; — яєти — яти; — яєчьмень — ячьмень; — яєчьмы — ячьмы; — аєгль — оугль (оу = у); — аза — оуза; — аєсобица — оусобица; — аєтроба — оутроба; — аєтька — оутка. — яєбаєръ — оубаєръ; — глабокъ — глоубокъ; — паєквати — поуєкноти; — паєць — поуць; — паєть — поуть; — раєка — роєка. — — лъ на ол. — влєкъ — волкъ; — влєвна — волва; — млєквати — молкноти; — плєзати — ползати; — ръ на ер. мрєтвѣ — мертвѣ; жрєтва — жертва; мрєзнаѣти — мерзнути — форми повноголосні що раз частійше виступали. Глава — голова; —

кляколѣ — колоколѣ; — млѣзиво — моло-
зиво; — плѣва — полова; — прѣдѣ — пе-
редѣ; — ѣ переміняло ся на повне о. рѣпѣ-
тати — роптати; — рѣтѣ — ротѣ; — ѣ пере-
міняло ся на повне е. конѣць — конецѣ; —
пальць — палець і пр.

Правопись в книгах церковних — коли
то ще не було одвітних шкіл і печатень не-
ставало — була, розуміє ся, дуже неправиль-
на а подекуди навіть фальшива, і так нахо-
димо в старословенських книгах нераз хибно
написане „вѣскѣ“ місто в оскѣ, — також піз-
нійше лучались часто хиби і неправильности.

Іменно в писанях нецерковних, літописях,
договорах і інших грамотах старословень-
ский язык, котрим мабуть хотіли писати, пе-
реміняв ся під впливом народного языка о-
собливо у менше вчених що раз більше і по-
ставав язык староруский.

Утрата самостійности нашої Руси і ин-
ші непригожі обставини щкодливо вплинули
на дальший розвиток народного языка. В 18.
століттю Русь була стоптана, висші верстви
покинули свій народ, остали лиш низша пля-
хта, селяне і мало розвигі міщане. Руский
письменний язык майже заник. Пробудив ся
в чисто народній формі вперве на Україні.
Головно И. П. Котляревский дав через свою
перелицёвану Енеїду (1798) первий почин на-
родній літературі. В Галичині перший вибро-
сток народної літератури почав ся за Мар-
кіяна Шашкевича (Русалка Дністрова 1837).

Однакож по смерті Маркіяна Шашкевича за-панувало язиче, котрим хотіли наші „Старорусини“ знищити перші первісночки Маркіяна Шашкевича і товаришів. Правопись на Україні переходила численні фази, була етимольогічна, переважно же фонетична. І у нас правопись переходила різні менші або більші модифікації та була переважно етимольогічна. Поволи зміняла ся і ставала чим раз більше народною. Наконець фонетична правопись запанувала у Русинів галицких. В школах заведено правопись фонетичну. Та правопись виробила ся на Україні і в Галичині а хоть і має декотрі — впрочім не дуже значні — різниці, хоронить звуково нашу річ руску, і ми повинні ту правопись шанувати, а не підносити малі, незначні різниці, мов би яку велику небезпеку, котру належало-б усунути як найскорше.

Розуміє ся, що ся правопись, яка єсть, вистарчить лише на певний очерк часу, по-чім, сли okaже ся дійсна потреба, належить її змінити.

Тепер про правопись говорять декотрі часописи дуже палко; розуміє ся, розводять ся о великій важности того діла, розбираючи спосіб писаня: український і український, Русі і Руси, сього і сего, його і єго і днші такі річи — та саме ті часописи запрятаючи уми своїх читателів такими досяглими справами, пишуть: „так“ морально, „як“ материяльно — не роздумуючи, що тим своїм сказанем рідній річи

більше кривди чинять, ніж приносять користку всіма вельми завзятуцими розвідками про правопись. Селян ті часописи не зіпсують, селяне приміром все будуть казати: як день, так ніч — але инше буває з нашою містською інтелігенцією. Начитавшись в часописах „так день, як ніч“ они нахлипають так того неруского способу вираженя, що не годні стямити ся, переймуть таке виражене неруске і ширять дальше цсоване рускої бесіди межи нашими інтелігентами.

Маючи правопись аж геть то вистарчаючу, ми не повинні на ню нарікати; дрібні ріжниці, які находять ся в ній, не повинні нас знеохочувати. Добре повинні ми памятати, що школа не може допускати значних і частих змін, що правопись не може в школі після спбвідки кожного писателя формувати ся. Хто нарёмно бажає нагальної зміни правописи, той, як що не кажи, не помагає нашій справі, а шкодить.

Як згадав, наша теперішня правопись після потреби уляже з часом також певній зміні. О не одним під тим зглядом ми тут подали наше мніє. Заздалегід журитись певно не будем, коли-б при зміні правописи моїх думок не узгляднено. Реформу в правописи уважаю ділом не великим, не дуже то й науковим. Правопись ладимо головно для себе, для вигоди і вжитку нашого загалу.

Ві Львові 17. грудня 1912.

Она и первая пришла, и первая ушла, и первая
встала, и первая села, и первая пошла, и первая
осталась. Она и первая пришла, и первая ушла,
и первая встала, и первая села, и первая пошла,
и первая осталась. Она и первая пришла, и первая
ушла, и первая встала, и первая села, и первая
пошла, и первая осталась.

Итак, первая пришла, и первая ушла, и первая
встала, и первая села, и первая пошла, и первая
осталась. Она и первая пришла, и первая ушла,
и первая встала, и первая села, и первая пошла,
и первая осталась. Она и первая пришла, и первая
ушла, и первая встала, и первая села, и первая
пошла, и первая осталась.

Итак, первая пришла, и первая ушла, и первая
встала, и первая села, и первая пошла, и первая
осталась. Она и первая пришла, и первая ушла,
и первая встала, и первая села, и первая пошла,
и первая осталась. Она и первая пришла, и первая
ушла, и первая встала, и первая села, и первая
пошла, и первая осталась.

В. Иванов 17 апреля 1912.

R. Smetanicky
Smetanicky, J. H. 62.
20 21